

Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць. – К: КиМУ, 2014. – Вип. 5. – С. 201-218.

УДК 378

Денисенко В.В.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАНТІВ ДО АНАЛІЗУ ТА САМОАНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ

Резюме. У статті висвітлюється проблема методичної підготовки магістрантів, майбутніх викладачів педагогіки до основних форм організації педагогічного процесу у вищому навчальному закладі під час асистентської педагогічної практики: лекції, семінарського, практичного заняття та виховного заходу. Автором запропоновано методичні вказівки щодо аналізу педагогічної діяльності у ВНЗ.

Ключові слова: асистентська педагогічна практика, лекція, семінар, практичне заняття, виховний захід, аналіз педагогічної діяльності у ВНЗ.

Постановка проблеми. Підготовка висококваліфікованих фахівців, викладачів педагогіки у вищих навчальних закладах України здійснюється за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ступеневою освітою), згідно з відповідними освітньо-професійними програмами.

Аналіз досліджень. Проблеми методичної та практичної підготовки магістрантів знайшли відображення в наукових дослідженнях та навчально-методичних працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема А.Алексюка, С.Вітвицької, А.Кузьмінського, С.Мельничука та ін.

Метою статті є аналіз методичної підготовки магістрантів, майбутніх викладачів педагогіки до основних форм організації педагогічного процесу у вищому навчальному закладі під час асистентської педагогічної практики: лекції, семінарського, практичного заняття та виховного заходу. **Завдання** полягали у визначенні чітких методичних вказівок для магістрантів, майбутніх викладачів педагогіки щодо аналізу та самоаналізу педагогічної діяльності у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Невід'ємною складовою підготовки студентів галузі «Педагогічна освіта» є педагогічна практика, що виявляє якість освіти, компетентнісний рівень оволодіння знаннями, вміннями та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності. Формування і вдосконалення професійних умінь та навичок – процес, що триває протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі, а потім у ході самостійної професійної діяльності [2].

Основними принципами організації педагогічної практики є:

- систематичність, безперервність, ускладнення її змісту і методів від першого до останнього курсу;
- комплексність, що забезпечується міжпредметними зв'язкам дисциплін психолого-педагогічного циклу з іншими предметами, які вивчають у вищому навчальному закладі;
- обґрунтованість практики теоретичними психолого-педагогічними знаннями;
- диференціація й індивідуалізація змісту та організації педагогічної практики та ін.

Отже, практична діяльність поступово ускладнюється від курсу до курсу залежно від мети і завдань навчання на кожному етапі професійного формування, ступеня теоретичної підготовки, а також самостійності майбутніх педагогів у процесі діяльності, рівня їх загального розвитку й індивідуальних особливостей.

Асистентська педагогічна практика магістрантів за спеціальністю «Початкова освіта» передбачає ознайомлення зі специфікою педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу, оволодіння вміннями та навичками організації навчально-виховної та наукової роботи зі студентами, проведення науково-дослідної роботи в умовах, що максимально наближені до майбутньої професійної діяльності магістранта, її мета – підготовка до виконання функцій викладача педагогічних дисциплін та викладача однієї з

методик, обраних магістрантом, куратора студентської академічної групи, молодого науковця.

Нами проаналізовано і розглянуто основні форми організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, вимоги до їх проведення, підготовки. Значна роль приділяється психологу-педагогічному аналізу та самоаналізу лекції, семінарського, практичного заняття, виховного заходу.

Однією з важливих форм організації педагогічного процесу у ВНЗ є лекція. Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, проблеми, теми, розділу, предмета, методів науки [4].

Лекція вперше почала застосовуватися у середньовічних університетах у формі читання й коментування викладачем тексту якоїсь книги. Характер усного викладу навчального курсу (звичайно латинською мовою) лекція набула у XVIII столітті. Лекції бувають навчальними і публічними. Лекція у вищих навчальних закладах є одним із основних видів навчання [3, с.189].

Головні вимоги до навчальної лекції: науковість, доступність, єдність форми й змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарами, практичними заняттями тощо.

За результатами проведеного нами опитування для понад 80% магістрантів факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету саме лекційне заняття є найбільш складним як у процесі самої підготовки до нього, так і в ході його проведення.

На підставі вивчення методичних рекомендацій, вказівок різних педагогів [1; 2; 4] нами запропоновано наступний варіант *схеми аналізу лекції (загально дидактичної)*:

1. Тема лекції.
2. Мета лекції. Правильність визначення компонентів мети (навчально-методичного, виховного, розвивального).
3. Структура лекції. Етапи, внутрішній зв'язок між ними та підпорядкованість загальній меті лекції.

4. Реалізація принципів навчання у ході лекції.
5. Забезпечення зв'язку із матеріалом попередньої теми лекції.
6. Відповідність змісту лекції загальній темі модулю з даної дисципліни.
7. Загальнотеоретичний рівень викладу навчального матеріалу. Термінологічний апарат лекції.
8. Міжпредметні зв'язки, способи їх забезпечення.
9. Зв'язок із потребами суспільства, сучасної школи із життєвим досвідом студентів.
10. Зв'язок із практичною професійною діяльністю (неперервною практикою) та її актуальними проблемами. Відображення специфіки обраної студентом спеціальності, напряму підготовки, спеціалізації.
11. Системний підхід до забезпечення професійної підготовки фахівця.
12. Шляхи активізації навчального процесу, розвиток мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви, емоцій, волі студентів. Проблемність у навчанні.
13. Орієнтація студентів на самоосвіту, науково-дослідницьку діяльність, актуальні питання даної проблеми.
14. Наочність, засоби навчання (у тому числі технічні та комп'ютерні інформаційні технології), їх місце і роль у процесі оволодіння знаннями. Прийоми їх застосування на лекції.
15. Сучасні технології та методики викладання у ВНЗ.
16. Місце дошки на лекції. Раціональність її використання, культура письма на ній.
17. Методи і форми поточного контролю за засвоєнням навчального матеріалу лекції.
18. Прийоми підведення підсумків кожного окремого питання, проблеми, лекції в цілому.
19. Діяльність викладача на лекції:
 - а) мова викладача (голос, інтонація, жести, міміка, манера говорити та інше);

б) уміння поводитися в аудиторії, контакт зі студентами, способи підтримання робочої дисципліни, реакція на окремі порушення, такт викладача;

в) зовнішній вигляд викладача.

20. Загальні висновки про лекцію:

а) ефективність лекції в цілому;

б) науковий рівень викладання навчального матеріалу;

в) виховний потенціал лекції, формування у студентів інтересу до навчального предмета, професії, навчання;

г) якість засвоєння знань студентами;

д) досягнення мети лекції.

Значне місце в педагогічному процесі ВНЗ посідають також семінарські та практичні заняття.

Семінар (семінарське заняття) – один із основних видів навчальних практичних занять студентів вищих навчальних закладів, що полягає у самостійному вивченні за запропонованими педагогом завданнями окремих питань і тем лекційного курсу з наступним оформленням матеріалу у вигляді доповіді, повідомлення, реферату, конспекту та активному обговоренні вивченого на самому занятті.

З історії відомо, що вже в грецьких гімназіях і римських школах практикувалися семінарські заняття, які супроводжувалися коментарями, доповідями, диспутами й заключним словом педагога. В XVII столітті семінари були введені на старших курсах університетів з метою навчання студентів працювати над першоджерелами [3, с.300].

Семінарське заняття сприяє формуванню у студентів практичних умінь та навичок застосовувати знання, а також розвиткові навичок самостійної роботи над навчальним матеріалом та літературою.

Практичне заняття – вид навчального заняття, при якому педагог організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчального предмета й формує уміння й навички їх практичного

застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань [3, с.268].

Експериментальні дані засвідчили, що 54% магістрантів не мали труднощів у процесі підготовки, розробки вищезначених форм організації навчальної роботи, але після перших проведених пробних занять в ході асистентської практики у 73% магістрантів виникли проблеми під час їх проведення, а саме зі стилем, педагогічною культурою, манерою спілкування із студентською аудиторією; контролем та оцінюванням навчально-пізнавальної діяльності студентів тощо.

Нами запропоновано варіант *схеми аналізу семінарського (практичного) заняття*, що відображає його основні організаційні вимоги:

1. Тема заняття.
2. Мета заняття. Правильність визначення компонентів мети (навчально-методичного, виховного, розвивального).
3. Доцільність визначених для обговорення проблем, їх актуальність.
4. Структура заняття. Етапи, внутрішній зв'язок між ними та підпорядкованість загальній меті.
5. Реалізація принципів навчання на занятті.
6. Забезпечення зв'язку із матеріалом лекції. Взаємодоповнюваність лекції та семінарського (практичного) заняття.
7. Система самостійної підготовки студентів до заняття. Шляхи перевірки її результативності.
8. Система роботи з формування теоретичних уявлень і понять з проблеми семінарського (практичного) заняття. Термінологічний апарат і робота по засвоєнню суттєвих ознак кожного поняття.
9. Робота з використання державних документів, першоджерел, довідкової літератури тощо з метою повного і глибокого аналізу питань даного заняття.
10. Засоби унаочнення та доцільність їх використання на різних етапах семінарського (практичного) заняття.

11. Система роботи з формування вмінь застосовувати теоретичні знання з проблем заняття.
12. Прийоми підведення підсумків кожного окремого питання, проблеми заняття.
13. Форми поточного контролю за пізнавальною діяльністю студентів під час заняття.
14. Шляхи активізації пізнавальної діяльності студентів, спрямованість на самоосвіту та подальший науковий пошук.
15. Професійна спрямованість змістовного, організаційного та мотиваційного компонентів семінарського (практичного) заняття.
16. Зв'язок навчального матеріалу із потребами суспільства, сучасної школи із життєвим досвідом студентів.
17. Доцільність використання різних методів перевірки і оцінки знань та діяльності студентів у структурі заняття.
18. Діяльність викладача на семінарському (практичному) занятті:
 - а) мова викладача (голос, інтонація, жести, міміка, манера говорити та інше);
 - б) уміння поводитися в аудиторії, контакт зі студентами, способи підтримання робочої дисципліни, реакція на окремі порушення, такт викладача;
 - в) зовнішній вигляд викладача.
19. Загальна характеристика ролі викладача у формуванні особистості майбутнього педагога.
20. Загальні висновки про семінарське (практичне) заняття:
 - а) ефективність заняття в цілому;
 - б) науковий рівень навчального матеріалу;
 - в) виховний потенціал заняття, формування у студентів інтересу до навчального предмета, професії, навчання;
 - г) якість засвоєння знань студентами;
 - д) досягнення мети заняття.

Сучасний педагогічний процес неможливо уявити без активної виховної складової підготовки фахівців, що сприяє гармонійному розвитку та формуванню особистості за різними напрямками виховання (національно-патріотичне, морально-духовне, екологічне, економічне, художньо-естетичне, фізичне, правове та ін.). Тож майбутній викладач педагогіки має бути готовим до виконання функцій куратора (т'ютера) академічної групи. Основною формою роботи є організація та проведення виховного заходу.

Виховний захід – це організована дія колективу, спрямована на досягнення поставленої мети. Виховний захід повинен реалізуватися як цілеспрямована взаємодія педагога з кожним членом колективу, колективом в цілому, спрямована на вирішення визначених виховних завдань [5]. У цьому випадку саме виховний захід є формою виховної діяльності, в якій цілеспрямовано поєднані окремі спроби її організації, що містять у собі мету, завдання, зміст, методи, засоби і прийоми.

Виховний захід у вищому навчальному закладі має свою специфіку, що знайшло відображення у наступній *схемі аналізу виховного заходу у ВНЗ*:

1. Мета виховного заходу (навчально-методична, виховна, розвивальна) та її відповідність обраній темі.
2. Шляхи формування позитивної мотивації студентів до виховної взаємодії із викладачем – куратором (т'ютером) академічної групи.
3. Адекватність форми проведення виховного заходу його темі та меті.
4. Оригінальність та актуальність ідеї, назви заходу.
5. Доцільність матеріальної бази виховного заходу.
6. Організація виховного простору під час проведення заходу.
7. Система підготовчої роботи до початку проведення заходу (шляхи залучення окремих студентів, мікрогруп та колективу в цілому).
8. Правильність розподілу та використання часу у ході проведення заходу.
9. Інформаційна насиченість виховного заходу та зв'язок із проблемами сучасного суспільства.

10. Активізація пізнавальної діяльності студентів та шляхи її забезпечення, оптимальність використання методів і прийомів формування інтересу студентів до теми (проблеми) заходу.
11. Врахування вікових особливостей та індивідуальних потреб студентів.
12. Врахування професійних потреб та спрямованості студентської аудиторії.
13. Комплексний підхід у процесі обговорення теми (проблеми) заходу та шляхи його забезпечення.
14. Характеристика структури виховного заходу:
 - а) передмова (вступ) – створення емоційного настрою, відповідної специфіці теми атмосфери;
 - б) зав'язка – постановка основної проблеми заходу у відповідній формі, установка на увагу студентів і співпрацю з куратором (т'ютером);
 - в) основна частина – етапи, види роботи, складові елементи;
 - г) кульмінація;
 - д) фінал;
 - ж) післядія (за необхідністю).
15. Реалізація особистості викладача – куратора (т'ютера) під час проведення виховного заходу.
16. Професійна майстерність, артистизм викладача – куратора.
17. Використання засобів індивідуалізованого та колективного впливу на кожного учасника виховного заходу.
18. Роль та місце даного заходу у системі виховної роботи зі студентами.
19. Система оцінювання ролі кожного з учасників виховного заходу (її різноманітність, об'єктивність та адекватність).
20. Загальна оцінка якості та результатів виховного заходу.

У процесі виховної діяльності цілеспрямовано створюються такі виховні ситуації в життєдіяльності колективу, які своїм змістом та емоційними виявами діють на особистість кожного члена колективу і тим самим сприяють вирішенню виховних завдань.

Висновки. Характеристика основних форм організації педагогічного процесу у ВНЗ та результати проведеного опитування магістрантів факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету під час асистентської педагогічної практики виявили необхідність створення чітких методичних вказівок майбутнім викладачам. Саме врахування специфіки організації, проведення лекцій, семінарських, практичних занять, виховних заходів сприятиме якісній підготовці магістрантів до майбутньої самостійної педагогічної діяльності у ВНЗ.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. — К.: Либідь, 1998. — 560 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. — Київ: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. - К.: Знання, 2005.- 486 с.
5. Мельничук С.Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. — 288 с.

Резюме. В статті розкривається проблема методичної підготовки магістрантів, майбутніх преподавателей педагогіки к основним формам організації педагогічного процесу в высшем учебном заведении во время ассистентской педагогіческой практики. Автором пропонуються методичні вказівки к аналізу педагогіческой діяльності в ВУЗе.

Ключевые слова: ассистентская педагогіческая практика, лекция, семинар, практическое занятие, воспитательное мероприятие, анализ педагогіческой діяльності в ВУЗе.

Summary. In the article the problem of methodological training undergraduates, future teachers of pedagogy to the main forms of organization of educational process in higher education during practice teaching assistant. The author offers guidelines to the analysis of educational activities at the university.

Keywords: assistant pedagogical practice, lectures, seminars, workshops, educational event analysis teaching activities at the university.